

loppe des réalités divines, plutôt que son aspect terrestre et ses implications humaines, la réalité intérieure de l'unité dans la foi et dans l'amour, plutôt que les exigences concrètes de la communion ecclésiastique. On a noté — dit-il — le développement relativement faible de l'ecclésiologie des Pères grecs ; la vérité est qu'ils en sont restés dans une large mesure, à une christologie et plus encore à une pneumatologie, voyant l'Église dans le Christ et dans le Saint-Esprit, plutôt que dans son être ecclésiastique comme tel »¹. Dans un certain sens, le P. Congar a raison : la théologie orientale ne conçoit jamais l'Église en dehors du Christ et du Saint-Esprit. Pourtant, cela ne tient aucunement à un développement faible de l'ecclésiologie : cela signifie plutôt que pour l'ecclésiologie orientale « l'être ecclésiastique comme tel » est extrêmement complexe : il n'est pas de ce monde, quoique pris du milieu de ce monde, existant dans le monde et pour le monde. L'Église ne peut donc être réduite purement et simplement à son « aspect terrestre » et aux « implications humaines », sans abandonner sa vraie nature qui la distingue de toute autre société humaine. Le P. Congar cherche en vain dans la tradition dogmatique de l'Orient une sociologie de l'Église et laisse de côté, sans la remarquer, la richesse prodigieuse de la tradition canonique de l'Église orthodoxe : les recueils des canons si variés, l'œuvre admirable des commentateurs byzantins comme Aristine, Balsamon, Zonaras, la littérature canonique moderne. Les canons qui régulent la vie de l'Église dans son « aspect terrestre » sont inséparables des dogmes chrétiens. Ce ne sont pas des statuts juridiques à proprement parler, mais des applications des dogmes de l'Église, de sa tradition révélée, à tous les domaines de la vie pratique de la société chrétienne. A la lumière des canons, cette société apparaît comme une « collectivité totalitaire » où « le droit des individus » n'existe pas ; mais,

1. M. J. CONGAR, O. P., *Chrétiens désunis*, p. 14.

en même temps, chaque personne dans ce corps en est le but et ne peut être envisagée comme un moyen. C'est la seule société ou l'accord des intérêts des individus avec ceux de la collectivité ne représente pas un problème insoluble, car les aspirations ultimes de chacun s'accordent avec le but suprême de tous et ce dernier ne peut être réalisé au détriment des intérêts de quelqu'un.

Il ne s'agit pas ici, à vrai dire, d'individus et de collectivité, mais des personnes humaines qui ne peuvent atteindre leur perfection que dans l'unité de nature. L'Incarnation est le fondement de cette unité de nature ; la Pentecôte est l'affirmation de la multiplicité des personnes dans l'Église.

Dans le domaine de l'ecclésiologie, nous nous trouvons de nouveau devant la distinction entre la nature et les personnes, distinction mystérieuse que nous avons entrevue pour la première fois en examinant le dogme de la Trinité dans la tradition orientale. Ceci n'est pas étonnant puisque, comme le dit saint Grégoire de Nysse, « le christianisme est une imitation de la nature divine »¹. L'Église est une image de la Sainte Trinité. Les Pères ne cessent de le répéter, les canons l'affirment, — par exemple, le célèbre canon 34 des *Règles apostoliques* qui institue l'administration synodale des provinces métropolitaines. « afin que le Père, le Fils et le Saint-Esprit soient glorifiés dans l'ordre même de la vie ecclésiastique. C'est à la lumière du dogme de la Sainte Trinité que l'attribut le plus merveilleux de l'Église — celui de la catholicité — se révèle dans son vrai sens, proprement chrétien, qui ne peut être traduit par le terme abstrait d'« universalité ». Car le sens très concret du mot « catholicité » comprend non seulement l'unité, mais aussi la multiplicité ; il signale un accord entre les deux ou, plutôt, une certaine identité de l'unité avec la multiplicité qui fait que l'Église est catholique dans son ensemble, aussi bien que dans

1. *De professione christiana*, P. G., t. 46, col. 244 C.

desse niciodată Biserica în afara lui Hristos și a Sfântului Duh. Totuși, aceasta nu ține întru nimic de o slabă dezvoltare a eclesiologiei: această înseamnă mai degrabă pentru eclesiologia răsăriteană "bisericeasca ființă" ca atare este extrem de complexă: ea nu este din această lume, existând în lume și pentru lume. Biserica nu poate fi redusă deci pur și simplu la "aspectul său pământesc" și la "implicațiile sale omenești", fără să-și părăsească adevărata sa fire care o deosebește de orice altă societate omenească. Părintele Congar caută în zadar în tradiția dogmatică a Răsăritului o sociologie a Bisericii și lasă deoparte, fără să observe, bogăția covârșitoare a tradiției canonice a Bisericii ortodoxe: culegerile de canoane atât de felurite, opera minunată a tâlcuitorilor bizantini ca Aristin, Balsamon, Zonara, literatura canonică modernă. Canoanele care reglementează viața Bisericii în "aspectul său pământesc" sunt nedespărțite de dogmele creștine. Ele nu sunt niște statute juridice la drept vorbind, ci aplicări ale dogmelor Bisericii, ale tradiției sale revelate, la toate tărâmurile vieții practice ale societății creștine. În lumina canoanelor, această societate apare ca o "colectivitate totalitară" în care "dreptul indivizilor" nu există; dar, în același timp, fiecare persoană în acest trup este scopul lui și nu poate fi privită ca un mijloc. Este singura societate în care acordul intereselor individului cu cele ale colectivității nu reprezintă o problemă de nedeslegat, căci năzuințele ultime ale fiecăruia se acordă cu scopul cel mai înalt al tuturor și acesta din urmă nu poate fi realizat în dauna interesului cuiva.

La drept vorbind aici nu este vorba de indivizi și de colectivitate, ci de persoane omenești care nu-și pot atinge desăvârșirea decât în unitatea de fire. Intruparea este temelia acestei unități de fire; Cincizenerimea este afirmarea mulțimii persoanelor în Biserică.

Pe tărâmul eclesiologiei ne găsim iarăși în fața deosebirei dintre fire și persoane, deosebire tainică pe care am întrevăzut-pentru prima oară examinând dogma Treimii în tradiția răsăriteană. Aceasta nu este de mirare pentru că, după cum spune Sfântul Grigore de Nissa, "creștinismul este o imitare a firii dumnezeiești". Biserica este un chip al Sfintei Treimi. Părinții nu conțin să repete de pildă vestitul canon 34 al Așezămintelor apostolice care sta-
tuește administrația sinodală a provinciilor mitropolitane,
"pentru ca Tatăl, Fiul și Sfântul Duh să fie slăviți în chier așeza-

rea vieții bisericești". Cea mai minunată însușire a Bisericii - aceea a sobornicității - în lumina dogmei Sfintei Treimi se descoperă în adevăratul său înțeles, cu adevărat creștinesc, care nu poate fi tradus prin termenul abstract de "universalitate". Căci înțelesul foarte concret al cuvântului "catolicitate" cuprinde nu numai unitatea, și mulțimea ; el arată o înțelegere între amândouă, sau mai degrabă o anumită identitate a unității cu mulțimea care face că Biserica este sobornicească în întregul ei, ca și în fiecare dintre părțile ei. Plinătatea întregului nu este o sumă de părți, fiecare parte având aceeași plinătate ca totul. Minunea sobornicității descoperă în însăși viața bisericii, așezarea proprie Sfintei Treimi. Dogma Treimii, "sobornicească" prin excelență, este modelul, "canonul" tuturor canoanelor Bisericii, temeiul întregii iconomii Bisericești. Vom lăsa deoparte chestiunile de ordin canonic, cu tot interesul ce l-ar putea avea un studiu asupra legăturii strânse a dogmei Treimice, cu structura administrativă a Bisericii ortodoxe. Aceste ne-ar duce prea departe de subiectul nostru care ne îndreaptă către elementele de teologie ce privesc chestiunea unirii cu Dumnezeu. Numai din acest punct de vedere ne propunem să examinăm eclesiologia răsăriteană: Biserica întrucât este mediul în care se săvârșește unirea persoanelor omenesti cu Dumnezeu.

Biserica, după Sfântul Chiril al Alexandriei, este "cetatea sfântă" care nu a fost sfințită păzind legea, - căci nimic nu a săvârșit legea (Evrei 7,19) - ci devenind conformă lui Hristos și luând parte la firea dumnezească prin împărțirea Sfântului Duh, Care ne însemnat cu pecetea Sa în ziua slobozirii noastre, când am fost spălați de toată întinăciunea și slobozii de toată nedreptatea". După Sfântul Irineu, în trupul lui Hristos se află intrare la izvorul Sfântului Duh. Trebue deci să fii unit cu trupul lui Hristos - pentru a primi harul Sfântului Duh. Totuși și una și alta, - unirea cu Hristos și dăruirea harului - se fac prin același Duh. Sfântul Maxim deosebite chipuri deosebite de prezentă a Sfântului Duh în lume : " Sfântul Duh - spune el - este prezent în toți oameni fără deosebire, ca păstrător al tuturor lucrurilor și de viață făcător al semințelor firești Dar el este cu deosebire prezent în toți aceia care au legea, arătând călcările poruncilor și dând mărturie persoanei lui Hristos ; cât de aproape creștini, Sfântul Duh este prezent în fiecare dintre ei, făcându-

adevărul este că ei au rămas într-o largă măsură la o hristologie, și mai mult încă la o pnevmatologie, văzînd Biserica în Hristos și în Sfîntul Duh, mai degrabă decît în ființa sa bisericească ca atare¹. Într-un anume sens, Părintele Congar are dreptate: Teologia răsăriteană nu gîndește niciodată Biserica în afara lui Hristos și a Sfîntului Duh. Totuși, aceasta nu ține întru nimic de o slabă dezvoltare a eclesiologiei; aceasta înseamnă mai degrabă că eclesiologia răsăriteană, "ființa bisericească", ca atare, este extrem de complexă: Ea nu este din această lume, cu toate că, luată din mijlocul acestei lumi, există în lume și pentru lume. Biserica nu poate fi redusă, deci, pur și simplu la "aspectul său pămîntesc", și la "implicațiile sale omenești", fără să-și părăsească adevărata sa fire care o deosebește de orice altă societate omenească. Părintele Congar caută zadarnic în tradiția dogmatică a Răsăritului o sociologie a Bisericii și lasă deoparte, fără să observe, bogăția covîrșitoare a tradiției canonice a Bisericii Ortodoxe: culegerile de canoane atît de felurite, opera minunată a tîlcuitorilor bizantini ca Aristen, Balsamon, Zonara, literatura canonică modernă. Canoanele care reglementează viața Bisericii în "aspectul său pămîntesc", sînt de nedespărțit de dogmele creștine. Ele nu sînt niște statute juridice, la drept vorbind, ci aplicări ale dogmelor Bisericii, ale tradiției sale revelate, la toate tărîmurile vieții practice ale societății creștine. În lumina canoanelor, această societate apare ca o "colectivitate totalitară", în care "dreptul indivizilor" nu există; dar, în același timp, fiecare persoană în acest trup este scopul său și nu poate fi privită ca un mijloc. Este singura societate în care acordul intereselor indivizilor cu cele ale colectivității nu reprezintă o problemă de nedezlegat, căci năzuințele ultime ale fiecăruia se acordă cu scopul cel mai înalt al tuturor și acesta din urmă nu poate fi realizat în dauna interesului cuiva.

La drept vorbind, aici nu este vorba de indivizi și de colectivitate, ci de persoane umane care nu-și pot atinge

desăvîrșirea decît în unitatea de natură. Întruparea este temeliea acestei unități de natură; Cincizecimea este afirmarea mulțimii persoanelor în Biserică.

Pe tărîmul eclesiologiei ne găsim iarăși în fața deosebirii dintre fire și persoane, deosebire tainică pe care am întrevăzut-o pentru prima dată examinînd dogma Treimii în tradiția răsăriteană. Aceasta nu este de mirare pentru că, după cum spune Sfîntul Grigore de Nyssa, "creștinismul este imitarea firii dumnezeiești"². Biserica este un chip al Sfintei Treimi. Părinții nu conțesc să o repete, canoanele o afirmă - de pildă vestitul canon 34 al "Așezămintelor apostolice" care stabilește administrația sinodală a provinciilor mitropolitane "pentru ca Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh să fie slăviți în chiar ordinea vieții bisericești". Tocmai pentru aceasta cea mai minunată însușire a Bisericii - aceea a sobornicității - în lumina dogmei Sfintei Treimi se descoperă în adevărul său înțeles (cu adevărat creștinesc) care nu poate fi tradus prin termenul abstract de universalitate. Căci sensul foarte concret al cuvîntului "catolicitate" cuprinde nu numai unitatea, ci și multiplicitatea; el semnaleză un raport între amîndouă, sau mai degrabă o anumită identitate a unității cu multiplicitatea care face ca Biserica să fie sobornicească în întregul ei, ca și în fiecare dintre părțile ei. Plinătatea întregului nu este o sumă de părți, fiecare avînd aceeași plinătate ca și întregul. Minunea sobornicității descoperă în însăși viața Bisericii, ordinea de viață proprie a Sfintei Treimi. Dogma Treimii, "sobornicească" prin excelență, este modelul, "canonul" tuturor canoanelor Bisericii, temelul întregii iconomii bisericești. Vom lăsa deoparte chestiunile de ordin canonic, cu tot interesul ce l-ar putea avea un studiu asupra legăturii strînse a dogmei treimice, cu structura administrativă a Bisericii Ortodoxe. Aceasta ne-ar duce prea departe de subiectul nostru care se referă la elementele de Teologie care privesc problema unirii cu Dumnezeu. Numai din acest punct de vedere ne